

Sereno (s. 263–275) osoittaa, että englannissa on selvä suhde sanaluokan ja painollisen tavun foneemin välillä. Substantiiveissa on todennäköisemmin painollisessa tavussa takavokaali ja verbeissä taas etuvokaali; tämä ei koske harvinaisimpia substantiiveja ja verbejä. Sereno todistaa, että ero on myös prosessoinnin kannalta merkittävä mm. siten, että takavokaaliset substantiivit luokitellaan nopeammin kuin vastaavat etuvokaaliset. Tulokset tekee mielenkiintoiseksi se, että sekä kyseiset sanaluokka- että fonologiset erot ovat kielissä hyvin salienteja — ja siis leksikkoon koodattuja; tällainen äännesymboliikka olisi myös kognitivisteille antoisa alue.

Kirjassa tulee esille myös aikaisempi äännesymbolismi-keskustelu ja ilmiön testaushetkimähdollisuudet; mainittakoon erityi-

sesti Rhodesin (s. 276–292) artikkeli, jossa osoitetaan, että merkityksen koodaaminen englannin submorfeemisiin entiteetteihin on foneettisesti hyvin perustelua.■

ANNELI PAJUNEN

*Yleinen kielitiede, Henrikinkatu 4,
20014 Turun yliopisto*

LÄHTEET

HAIMAN, JOHN (toim.) 1985: Iconicity in syntax. John Benjamins, Amsterdam.

ITKONEN, ESA 1994: Iconicity, analogy, and universal grammar. – *Journal of Pragmatics* 25 s. 471–501.

JACKENDOFF, RAY 1996: Conceptual semantics and cognitive linguistics. – *Cognitive linguistics* 7 s. 93–129.

LAPSENKIELEN NEOLOGISMIEN KARTOITUSTA

Eve V. Clark *The lexicon in acquisition*. Cambridge studies in linguistics 65. Cambridge University Press, Cambridge 1995. XII + 306 s. ISBN 0-521-48464-2.

Eve Clark on 1970-luvulta asti kirjoittanut lapsenkielen sanastosta, 1980-luvun alusta varsinkin uudissanastosta. Hän on koontanut lapsen sanastoa koskevan tähänastisen tutkimuksensa päätulokset kirjaksi, joka osoittaa hänen myös laajasti perehtyneen viime vuosikymmeninä julkaistuun kirjallisuuteen.

Clarkin kirja jakautuu kahteen pääjaksoon, joista ensimmäinen käsittelee teemoittain lapsen sanaston oppimista ja toinen sisältää sanastouudennoksia koskevia tapaustutkimuksia; jälkimmäisen aineisto on useista eri kielistä, mutta englanti on esillä eniten ja muutkin kielet ovat yleensä indoeurooppalaisia. Näiden pääjaksojen li-

säksi kirjassa on parikymmensivuinen johdantoluku ja samanmittainen loppuluku. Kirjan bibliografiassa on mm. varsin kattavasti tietoja kirjoittajan eri foorumeilla julkaisemista lapsenkieltä käsittelevistä artikkeleista.

Kirjan nautinnollisia puolia on selkeä otsikointi. Sen ansiosta lukija pystyy pitämään mielessään pääasian, vaikka joutuu tuon tuostakin seuraamaan kirjoittajan eri suuntiin rönsyileviä ajatuksenkulkuja. Esimerkiksi läpinäkyvyyttä ja yksinkertaisuutta käsittelevän 6. luvun alaotsikot (transparency of meaning, simplicity of form jne.) ovat selkeydessään ja ilmaisevuudessaan onnistuneita.

Lapsen sanastoteemoista ensimmäinen käsittelee varhaisinta kehitystä. Clarkin havaintojen mukaan jo silloin, kun sanavarastossa on vasta 50–100 sanaa, mukana on hyvinkin erilaisia aihepiirejä; sanavaraston kasvaessa kunkin aihepiirin sanasto kasvaa verraten tasaisesti, mutta sanojen merkitykset eroavat usein aikuiskielisistä siten, että joidenkin sanojen ekstensiot ovat selvästi suppeampia ja toisten laajempia kuin aikuiskielessä.

Clark käsittelee 3. luvussa niitä ongelmia, joita lapsella on merkitysten yhdistämisessä sanahahmoihin. Hän tarkastelee ensin lapsen kokemukseräisesti hahmottamia ontologisia kategorioita, jotka liittyvät kauniisti sanaluokkiin: objektit substantiiveihin, toiminnot ja tapahtumat verbeihin jne. Sitten Clark tarkastelee käsitteellistämistä koskevia oletuksia: lapselle sana edustaa ensisijaisesti koko objektia tai tapahtumaa, ei sen osaa tai tiettyä ominaisuutta; sanat edustavat tyyppettä, eivät tyyppin yksilöedustajia; tietyn perustason sanat ovat yleisiä ja helppoja oppia, kun taas näiden sanojen ala- tai yläkäsitteitä on vaikeampaa ja hitaampaa oppia jne. Lopuksi hän viittaa lyhyesti kahteen leksikon rakennetta koskevaan pragmaattiseen periaatteeseen, konventionaalisuuteen ja kontrastiin, joita 4. luku käsittelee tarkemmin.

Luvuissa 4–7 Clark ottaa esille monia omasta aiemmasta artikkelituotannostaan tuttuja teemoja. Luvut 4 ja 5 antavat taustatietoja: ne keskittyvät konventionaalisuuteen ja kontrastiin. Luvut 6 ja 7 käsittelevät varsinaisesti lapsenkielen neologismeja.

Koko 4. luvun ja pääosan myös 5. luvusta Clark esittelee *konventionaalisuuden* ja *kontrastin* periaatteita. Tähän termipariin kiteytetyn perusidean hyödyllisyydestä lukija kohtaa loputonta vakuuttelua: alustavasti asia nousee monesti esille jo ennen kuin esitetään määritelmät, ja lopun kirjaa tekijä palaa asiaan tuon tuostakin (mm. s.

77, 107, 115). Konventionaalisuuden määritelmä (s. 67) kuuluu kaikessa yksinkertaisuudessaan: »For certain meanings, there is a form that speakers expect to be used in the language community.» Kontrastin periaate (s. 69) ei ole aivan yhtä itsestään selvä: »Speakers take every difference in form to mark a difference in meaning.» Tällaista kontrastin periaatetta käytti jo 1800-luvulla Hermann Paul teoksessaan *Prinzipien der Sprachgeschichte*.

5. luvussa Clark ottaa — konventionaalisuuden periaatteen käsittelyn lopussa — esille konsistenssin oppimisen, joka onkin perustavan tärkeä asia, sillä konsistenssin havaitseminen antaa lapselle mahdollisuuden tehdä läpimurto kieleen: noin yksivuotiaana hän pääsee Clarkin mukaan alkuun konventionaalisuuden ja kontrastin opettelussaan, kun havaitsee että ympärillä puhutussa kielessä on tiettyjä konsistentteja aineksia. Luvun kiintoisimpia kohtia on allomorfin käsittely: miten on tulkittava se, että lapsen varhaisiin sananmuotoihin kuuluu muodostukseltaan hyvinkin poikkeuksellisia taivutusmuotoja (esimerkiksi *go*-verbin menneen ajan muoto *went*), mutta myöhemmin lapsi ensin mukauttaa tällaiset aikuiskielen yleisiin ja produktiivisiin kaavoihin (*goed*) ja sitten taas lopulta luopuu näiden kaavojen yleispätevyydestä ja palaa niihin poikkeuksellisiin, aikuiskielen vakiintuneisiin muotoihin, joita käytti aivan aluksi? Clark esittää vaihtoehtoisia tulkintoja ja päätyy siihen, että lapsi aluksi tulkitsee sellaiset erikoismuodot kuin menneen ajan muoto *went* aivan itsenäisiksi sanoiksi, joten *goed* on ensimmäinen *go*-verbin menneen ajan muoto, jonka lapsi käsittää tuottavansa; voi kestää pitkään, ennen kuin lapsi vakuuttuu siitä, että aikuiskielen *went*-muodolla ja lapsen itse konstruoimalla *goed*-muodolla on täsmälleen sama merkitys, ja vasta silloin hän on valmis luopumaan *goed*-muodon käyttämisestä.

▷

6. luku käsittelee sananmuotojen merkityksen läpinäkyvyyttä ja muodon yksinkertaisuutta; tarkasteltavina ovat yhdyssanat ja johdokset. On harmillista, että Clark yrittää melko triviaalilla tavalla lähestyä kysymyksiä (erityisesti yhdyssanojen semantiikkaa), joista Eugenio Coseriu on jo aikaisemmin kirjoittanut Clarkia kirkkaammin ja pohdiskelevammin. Coseriu puuttuu Clarkin lähteistä, joten ilmeisesti hänen tuotantonsa ei ole tälle tuttua.¹

Clarkin kannanotot ovat paikoin kovin englantisidonnaisia, kuten siinä, että hänen mukaansa lapsi muodostaa yleensä — johdinsuffiksien käytön sijasta — nomineista verbejä konversion (nolladerivaation) avulla: *to cello* 'to play the cello', *to button* 'to press the button' jne. Tätä ei voi yleistää kovinkaan moniin kieliin; esimerkiksi suomenkieliset lapset käyttävät eräitä produktiivisia verbinjohtimia, kuten johtimia *-TA-* ja *-ile-*, niin että esimerkiksi 'napin painamisen' merkityksessä voi esiintyä *napittaa* ja 'sellon soittamisen' merkityksessä *selloilla*; johdinten käytön välillä on ikäkausittaisia eroja, mutta varsin hyvin eri lapset onnistuvat löytämään suomen produktiivisimmat verbinjohtimet.

Paikoin Clarkin ajatukset sopivat varsin hyvin suomeenkin, esimerkiksi adjektiivien muodostuksen osalta: Clarkin poika huomasi tiettyssä vaiheessa, että *y* on englannissa hyvin produktiivinen adjektiivinjohtin, ja alkoi itsekin käyttää miltei yksinomaan *y*-loppuisia adjektiiveja. Tällöin hän mm. lisäsi muihin adjektiiveihin *y*-lopun ja käytti siis sellaisia muotoja kuin *dark-y*, *bright-y*, *nice-y*, *cold-y*, *white-y* jne. Vastavasti suomalaislapsi huomaa tiettyssä vaiheessa adjektiivien *inen*-lopun produktiivisuuden ja alkaa käyttää sellaisia *inen*-ainek-

sen avulla prototyypistettyjä adjektiiveja kuin omakin tyttäreni: 2;0 *väsänen* 'väsynyt', 2;2 *muttainen* 'musta' (»mustainen»), 2;6 *löysänen, kotinen* 'kotoisa', 2;7 *täysellinen* ~ *täylellinen* 'täysi' jne.

Kirjan 7. luku keskittyy produktiivisuuteen. Clark esittää sellaisen määritelmän produktiivisuudelle (s. 126), että muodot, joita puhujat suosivat uudismuodosteissaan ja joita he käyttävät useimmin, ovat produktiivisia; kummankaan seikan kartoittaminen ei ole kovin helppoa, mutta silti ei pidä tyytyä vain laskemaan vakiintuneen sanaston frekvenssejä, koska ne eivät kerro puhujien nykyisistä suosikkityypeistä — »use in coinages must therefore be the criterion for productivity». Clark kritisoi pitkästi (s. 127–135) yrityksiä arvioida produktiivisuutta muilla keinoin kuin muotojen nykyisen suosion perusteella.

Produktiivisuusluku päättää kirjan teoreettisen osan. Kirjan toisessa osassa Clark tekee asiakokonaisuuksien (words for things; words for agents and instruments; words for actions; words for undoing actions) ja kieliryhmien mukaan jäsennellyn laajan katsauksen lapsenkielen neologismeista kertyneeseen materiaaliin. Antoisinta aineistoa on se, mitä Clark on itse koonnut luonnollisessa kanssakäymisessä oman lapsensa puheesta. Sen sijaan testitilanteissa kysymyssarjojen avulla koottu aineisto ei vakuuta samalla tavalla: kysymyssarjoihin vastatessaan 2–4-vuotiaat lapset saattavat helposti tyytyä toistamaan kaavamaisesti mukailleen ensimmäistä ratkaisuaan (tiettyä yhdyssana- tai johdostyyppiä), jonka testaa- ja suostuu ymmärtämään.

Oman aineistonsa lisäksi Clark tarkastelee varsin monipuolisesti muiden tutkijoiden töitä. Tarkastelu keskittyy indoeuroop-

¹ Coseriuun ajatuksia ovat suomeksi käsitelleet mm. Lauri Seppänen (SKY:n julkaisu nro 7, 1981) ja Alpo Räisänen (Virittäjä 1986). Itsekin olen esitellyt Coseriuun ajatuksia käsitellessäni suomen ja viron välistä riskisanastoa (SKS:n Suomi-sarjan 164. osassa 1992).

palaisiin kieliin; niiden lisäksi mukana on verraten laajasti heprea, ja suomalais-ugrilaisista kielistä mainitaan unkari. Heprea onkin viime vuosina ollut näkyvästi esillä kansainvälisessä lapsenkielen tutkimuksessa, ja unkarin käsittely rikastaa kieltenvälistä vertailua. Osoittautuu, että Clarkin kolme periaatetta — merkityksen läpinäkyvyys, muodon yksinkertaisuus ja produktiivisuus — ohjaavat lapsen sananmuodotuksen oppimista germaanisissa, romaanisissa ja slaavilaisissa kielissä sekä hepreassa ja unkarissa.

Kirjan loppuluvussa Clark tarkastelee kokoavasti pääteemojaan. Hän myös korostaa ymmärtämisen ja tuottamisen välistä aikaeroa: alle yksivuotias ymmärtää muutamia sanoja kolmesta neljään kuukautta ennen kuin alkaa itse käyttää niitä, ja vanhemmat lapset ymmärtävät komparatiive-

ja ja erilaisia johdoksia huomattavasti aikaisemmin kuin alkavat itse käyttää niitä. Aivan lopuksi Clark hahmottelee tulevia tutkimustehtäviä: hänen esittämiensä periaatteiden pitävyyttä tulisi koetella prefiksikielistä, polysynteettisistä kielistä ja isoiloivista kielistä kootun aineiston valossa.

Olen edellä esittänyt kriittisiäkin huomautuksia Clarkin teoksesta, mutta varmaan on käynyt ilmi myös se, että pidän kirjaa sisällökkäänä ja monipuolisena; se tarjoaa lapsenkielestä — varsinkin lapsen sanastosta — kiinnostuneelle runsaasti viirikkeitä.■

KLAUS LAALO

Maistraatinkatu 5 A 19, 00240 Helsinki
Sähköposti: *Klaus.Laalo@Helsinki.Fi* tai *skklla@Uta.Fi*

FONOLOGIAN PERUSTEITA

Kari Suomi *Fonologian perusteita*. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisu 4. Oulun yliopisto 1996. 180 s. ISBN 951-42-4459-1.

Fonologian tuntiopettajana tervehdin ilolla kaikkea uutta suomenkielistä alan kirjallisuutta. Kari Suomen oppikirja »Fonologian perusteita» on uusi versio saman tekijän 80-luvun lopussa ilmestyneestä teoksesta »Johdatusta fonologiaan» (esitely Virittäjässä 2/1989 s. 264–265). Kirja esittelee taksonomisen, generatiivisen, autosegmentaalisen ja metrisen fonologian perusteita ja tutustuttaa lukijan myös äänteenmuutoksiin ja synkroniseen vaihteluun.

Teos on pitkälti edeltäjänsä kaltainen niin perusrakenteeltaan kuin tekstiltään — ilmeisesti ei ole haluttu tehdä muutoksia muutosten vuoksi — mutta kirjan loppuun lisätyt asia- ja kielihakemistot ovat selkeä

parannus. Vastavuoroisesti on karsittu pois puisevahko leikkikielinen foneemianalyytiesimerkki. Vähäisemmistä korjauksista voi mainita esimerkiksi kielihistoriallisen oikaisun, kun vanhan tekstin »Obin mutka» on vaihtunut uuden »mannerjäätikön reunamiksi» (s. 143, 142). Muutokset ovat kaikkiaan oikeansuuntaisia.

Itse olen tutustunut fonologiaan pääasiassa englannin kielellä, joten suomeksi opettaessani tarvitsen tietoa käytössä olevista suomenkielisistä nimityksistä. Aina etsivä ei valitettavasti löydä, osin kai siksi että Suomen kirja on kuitenkin suppeampi kuin useat englanninkieliset vastineensa, mutta ehkä myös siksi että ei ole elävää

▷